TARİHİN PEŞİNDE
-ULUSLARARASI TARİH ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ-
Yıl: 2015, Sayı: 14
Sayfa: 337-354

THE PURSUIT OF HISTORY
-INTERNATIONAL PERIODICAL FOR HISTORY AND SOCIAL RESEARCH-
Year: 2015, Issue: 14
Page: 337-354

TARHUNTAŠŠA'DAKİ SU KÜLTÜ MEKÂNLARI*

Murat TURGUT**

Öz

Su, insan hayatında yaşamsal bir ihtiyaç olmasının yanında, dini alanda da önemli bir obje olmuştur. Hititler de kendilerinden önceki ve çağdaşları birçok toplum gibi suyu kutsal olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda su kaynaklarını ve ırmakları tanrı statüsünde görmüşler ve buralarda kutsal mekânlar oluşturmuşlardır. Tarhuntašša, günümüzde Konya ve yakın çevresini kapsamaktadır. Hititler için bu bölge önemli bir tarım alanı olmuştur. Tanrılarına şükranlarını göstermek ve tarım için gerekli olan suyu, tanrılarından istemek için bu bölgede çeşitli kutsal alanlar oluşturmuşlardır. Bölgedeki bu yerler, Yalburt havuzu, Eflatunpınar havuzu, Köylütolu su kaynağı-barajı, Hulana ve Hulaia ırmakları, Kaletepe havuzu, Hatıp ve İvriz su kaynaklarıdır.

Anahtar Kelimeler
Hitit Dini, Kutsal Mekân, Su Kültü, Tarhuntašša

WATER CULT SPACES IN TARHUNTAŠŠA

Abstract

Besides being vital need for humanity, water has also a crucial role in religious concepts. As their contemporary and previous civilizations, Hittites also adopted 'water' as a sacred item. In this sense; they believed that springs and rivers were so holy that they established holy shrines in these areas. Tarhuntašša covers modern province of Konya and its immediate vicinity. This province was an important agricultural area for Hittites. They constituted various sacred spaces to express their gratitude towards deities and ask them for water that was necessity for agriculture. These spaces in this region are; Yalburt pool, Eflatunpınar pool, Köylütolu spring, Hulana and Hulaia rivers, Kaletepe pool, Hatip and İvriz springs.

Keywords
Hittite Religion, Sacred Spaces, Water Cult, Tarhuntašša

---

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 12103009 numaralı "*Hitit Dini Düşüncesinde Kutsal Mekânlar (M.Ö. 1650-M.Ö. 1200)*" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı, Konya/Türkiye. mturgut@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Su, insanoğlunun varoluşundan itibaren hayati öneme sahip bir ihtiyaç maddesi olmuştur. Bu yüzden insanlar yaşam alanlarını su ihtiyaçlarını kolay bir şekilde karşılayabilecekleri yerlere kurmuşlardır[1]. Su; yaşamsal öneminin yanında, dinsel alanda, *yenilenme* anlamına da gelerek[2] önemli ritüellerde, ritüelin gerçekleştirildiği mekân (su kaynakları, kutsal havuzlar), arınma malzemesi ve tanrılara sunu malzemesi gibi şekillerde kullanılmıştır.

İnsanlık tarihinde suyun hangi dönemden itibaren kutsallık kazandığı tam olarak bilinmemektedir. M. Ö. II. binyılda Anadolu'da büyük bir medeniyet kuran Hititler de kendilerinden önceki ve çağdaşları olan birçok toplum gibi suyu kutsal bir obje olarak görmüşlerdir.

Mezopotamya toplumlarının dini inançları ve mitolojik hikâyelerinde ırmaklar yani sular büyük bir yer tutmaktadır. Yazılı belgelerden öğrenildiği üzere, ırmaklar, Mezopotamya'da tanrısal özelliklere sahip olmuşlar veya tanrılar tarafından meydana getirilmişlerdir[3]. Mezopotamya toplumları ile Hitit toplumu arasında yer alan Hurrilerin inanç dünyasında su kültünün oldukça önemli olması ve birçok Hitit ritüel metninin Hurri ve Hitit dillerinde yazılmasından dolayı, Hitit inanç sisteminde yer alan bu kültün, Hurriler aracılığı ile Mezopotamya'dan alındığı anlaşılmaktadır.

I. HİTİT SU KÜLTÜ İNANCI

Hitit su kültüne baktığımız zaman, Mezopotamya inanç sistemiyle büyük benzerliklerin bulunduğunu görmekteyiz. Bunun en belirgin örneği Hitit metinlerinde koruyucu tanrısı ile birlikte yer almasından dolayı bir tanrı olarak görülen Zuliya Nehri[4]'dir. KUB XIII 3 (CTH 265)[5] numaralı metninde, suç işleyenlerle ilgili karar verici bir tanrı olarak geçmektedir.

---

1 İlk yerleşimler akarsu, göl gibi su kaynaklarının yakınlarında kurulmuştur. En eski el aletlerinin bulunduğu Orta Afrika'nın doğusundaki Tanzanya'nın Olduvai Vadisi, göllere ve çay yatağına yakın bir konumdadır. Ayrıca, Urfa Göbekli Tepe, Nevali Çori, Batman Hallan Çemi ve Konya'da bulunan Boncuklu Höyük, Çatalhöyük gibi yerleşimler, özellikle içme suyu ihtiyacının karşılanabileceği su kaynaklarının yakınlarında kurulmuştur. Bahar 2010, 43, 44, 46, 47.

2 Ayrıca suyun, dini ritüellerde yer almasının, insanların kutsalın idaresine girmesini sağladığı da belirtilmiştir. Eliade 2003, 196.

3 Ur-Nammu kanunları metninin 270-280. satırları arasında ırmakların bir tanrı gibi görüldüğünden bahsedilmektedir. "*Eğer bir adam, bir adamı büyücülükle itham ederse nehir tanrısına götürülür. Eğer nehir tanrısı temize çıkarırsa götüren 3 şeqel gümüş tartacaktır.*" Tosun-Yalvaç 2002, 34, 40. Ur-Nammu kanunlarında geçen bu maddeden, Sumer toplumunda bazı ırmakların tanrısal özelliklere sahip olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca Sumer yazılı belgelerinden Dicle Nehri'nin, Enki tarafından köpüklü su ile doldurulduğu da öğrenilmektedir. Kramer 1963, 179.

4 Tapigga (Maşathöyük)'da bulunan yazılı belgelerden hareketle Zuliya Nehri, Çekerek Çayı ile lokalize edilmiştir. Alp 1977, 637, 643, 646. Bu nehrin Antik dönemdeki adı ise Scylax'dır. Hitit metinlerinde Zuliya Nehri'nin geçtiği yerler için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 559, 560; Del Monte 1992, 212.

5 "*… Siz sakalar, sulara dikkat ediniz! Elekle sürekli süzünüz. Ben kral bir zamanlar Sanahuitta kentinde su leğeninin içinde bir kıl bulmuştum. Ben kralın ruhu gazaba gelmiş ve sakalara "ama bu iğrenç bir şey!" diye haykırmıştım. Arnili isimli bir sorumlu "kabahat Zuliya'nındır" demişti. Kral "Zuliya ırmağına gitsin! Eğer temiz ise, ruhunu temizlesin; kirli ise, ölsün! demişti. Zuliya ırmağına gitti. Kirli idi. …onu Suresta kentine götürdüler ve idam ettiler.*" van den Hout 1998, 1; Ünal 2005, 123; Collins 2007, 122, 123.

Bunun yanında, CTH 378. 1[6] numaralı metninde, ırmaklar ve su kaynakları, yemin tanrıları arasında gösterilmektedir.

Hitit inanç sisteminde tanrıların yaşadığı veya bulunduğu bazı kutsal yerler vardır. Bu yerler; tapınaklar, dağlar ve kutsal korular (orman) olabildiği gibi, *Kaybolan Tanrı Telepinu Mitosu*'ndan[7] öğrendiğimiz üzere su kaynakları ve nehirler de olabilir.

Hititler, yeryüzünde açılan delikleri, yeraltı dünyasıyla olan bağlantısından dolayı kutsal olarak görmüşlerdir. Bu doğrultuda yeraltından veya dağdan çıkan sular da kutsal kabul edilmiştir. Buradan elde edilen sular ritüellerde, ritüel objesi[8] veya suların bulunduğu/aktığı yerin, ritüelin yapıldığı kutsal mekân[9] olarak kullanıldığını görmekteyiz.

II. TARHUNTAŠŠA'NIN LOKALİZASYONU VE SU KÜLTÜ MEKÂNLARI

Yazılı belgelerde geçen bilgilere göre, Hitit dini ve siyasi hayatında oldukça önemli bir konumda olan Tarhuntašša'nın merkezinin nerede olduğu ve sınırlarının nereye kadar uzandığı tam olarak bilinmemektedir. Araştırmacılar, Tarhuntašša'nın merkezinin lokalizasyonu konusunda birçok öneride bulunmuşlardır. Bu önerilere bakacak olursak; Zencibar Kalesi[10], Torosların güneyi[11], Suğla Çayı çevresi[12], Dalisandos[13], Meydancık Kale[14], Sirkeli[15], Hatıp[16], Kızıldağ[17] ve Hatunsaray[18] olduğu görülmektedir.

---

6 II. Muršili'ye ait olan veba dualarından biri olan metnin 1-7. Satırlarında: "*Hatti'nin tüm tanrıları, tüm tanrıçaları, tüm [yemin] tanrıları, tüm yemin tanrıçalar, [tüm] erkek eski [tanrılar] (ile) tüm [eski] dişi tanrıçalar, Sizler yemin töreninde [o konuda] şahitlik yapmanız için tanrılar medisine çağırıldınız. Dağlar, nehirler, su kaynakları ve yeraltı suları. Ben Muršili, [Büyük kral(?)] rahibiniz, hizmetçiniz, dua ile kendimi savunacağım…*" Singer 2002, 61.

7 *Kaybolan Tanrı Telepinu Mitosu*'nun ikinci versiyonunda, İnsanlara kızarak ortadan kaybolan Telepinu'yu araması için, Güneş Tanrısı tarafından hızlı bir kartal gönderilmektedir. Bu kartal, tanrıyı, su kaynakları ve nehirlerde aramaktadır. Hoffner 1998, 18.

8 Tanrıça Hepat'ın kutsanması için yapılan ritüelden bahseden KUB 9.28 numaralı metnin 10-11. satırlarında, ritüel sırasında kutsal suyun kullanıldığından bahsedilmektedir: *Dağda, saf yerde temiz (Kutsal) su vardır. Rahip temiz (kutsal) suyu alır. Tanrıçanın heykelini yıkar*. Collins 2005, 32 d. 69.

9 IBoT IV 72 numaralı metinde, Nuntarriyašhaš Bayramı kutlamaları sırasında kralın Hattuša kentine geldiği zaman, Nirhanta'da, nehrin önünde yapılan ritüelden bahsedilmektedir. Nakamura 2002, 79. Metinde bahsedilen Nirhanta kenti nehrinin, Tahurpa Eskiyapar eşitliği kabul edilerek, Boğazköy'ün 6 km. kuzeydoğusunda bulunan Ozan Deresi veya Boğazköy'ün 3-4 km. kuzeyinde yer alan Budaközü Çayı olabileceği belirtilmiştir. Gavaz 2012, 174.

10 Forrer, Develi-Karahisar'ın 6 km. güneybatısında bulunan Zencibar Kalesinin olabileceğini belirtmiştir. Del Monte-Tischler 1978, 469.

11 Goetze, Batı Kilikia bölgesinde Toros Dağlarının güneyinde olabileceğini düşünmektedir. Del Monte-Tischler 1978, 469.

12 Garstang, Suğla gölü çevresinde yer almış olabileceğini belirtmiştir. Garstang 1944, 37.

13 Cornelius, Mut civarında bulunan Dalisandos (Sinobiç) olabileceği önerisinde bulunmuştur. Del Monte-Tischler 1978, 469; Bahar vd. 1996, 45.

14 Mellink, Gülnar'ın 9 km. güneyinde yer alan Meydancık Kale'nin (Kiršu) Tarhuntašša'nın merkezi olabileceğini belirtmiştir. Del Monte-Tischler 1978, 469. Ayrıca J. Freu tarafından da Meydancık Kale olabileceği düşünülmektedir. Del Monte 1992, 162.

15 Del Monte-Tischler 1978, 469; Bahar vd. 1996, 46; Ünal 2002, 145-147.

16 Hatıp Kayalıklarında bulunan Kurunta kabartmasından dolayı, Tarhuntašša'nın merkezinin Hatıp olabileceği önerilmiştir. Bahar vd. 1996, 48.

17 Sedat Alp, Tarhuntašša'nın merkezinin Kızıldağ olabileceğini önermiştir. Alp 1995. Benzer görüşler için bkz. Singer 2006, 42; Alparslan 2011.

Tarhuntašša'nın merkezinin lokalizasyonu konusunda olduğu gibi sınırları konusunda da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bronz Tablete göre Tarhuntašša'nın batı sınırının Kaštaraya (Aksu) nehri olduğu kesin gibi görünmektedir[19]. Kuzey sınırının Eğirdir Gölü[20] veya Tuz Gölü[21] seviyesinde olabileceği belirtilmiştir. Doğu sınırının Bolkar dağlarına kadar uzandığı konusunda da fikir birliği bulunmakta[22] ve güney sınırının Akdeniz kıyısı olduğu bilinmektedir.

Belirtilen bu önerilerin ışığında Tarhuntašša'nın coğrafi sınırlarının batıda Aksu Nehri, doğuda Bolkar Dağları, kuzeyde Tuz Gölü, güneyde ise Akdeniz'e kadar uzandığı söylenebilir[23] (Hrt. 1).

Bilindiği üzere Hitit kralı II. Muwattali, Kadeş Savaşı öncesinde başkenti, tanrı kültleri ile birlikte Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşımıştır. Böylece Tarhuntašša'nın Hitit dini hayatındaki önemi artmış ve bölge önemli bir kült merkezi haline gelmiştir.

Tarhuntašša, Hititler için önemli bir dini merkez olmasının yanında, tarım içinde önemli bir bölge olmuştur. Bölge, iyi yağış aldığı dönemlerde Hititlerin tahıl ihtiyacını karşılamıştır. Yağışın az olduğu dönemlerde ise bu ihtiyacı karşılamakta zorlanmıştır. Bu kuraklık dönemlerinde Hititler büyük bir kıtlık yaşamışlar ve tahıl ihtiyaçlarını dışardan karşılamaya çalışmışlardır[24].

II. Muwattali veya III. Hattušili döneminde başlayan kuraklık, IV. Tuthalia döneminde de devam etmiştir[25]. Belki de yaşanan kıtlık yüzünden Hitit kralı, tanrı kültlerine önem vererek büyük bir dini restorasyon hareketine başlamış ve ülke genelinde su kültü ile ilgili birçok kutsal mekân oluşturmuştur. Bu yerler Hitit döneminden sonra da kutsallık özelliklerini koruyarak, önemli su kültü merkezleri olmaya devam etmişlerdir.

---

18 1992-1997 yılları arasında Münih Üniversitesi adına Sirkeli'de yapılan kazılardan beklenen sonucun elde edilememesi üzerine, Tarhuntašša'nın Hatunsaray olabileceği görüşü önerilmiştir. Ünal 2002, 145, 146.

19 Beckman 1996, 110; Bahar vd. 1996, 52; Bahar 2005, 103; Melchert 2007, 507; Yakar 2014, 503, 504.

20 Melchert 2007, 507.

21 Bahar vd. 1996, 52; Bahar 2005, 103; Yakar 2014, 504. Ayrıca Yakar Kuzey ve Kuzeybatıda sınırın bölgede bulunan Hitit anıtları (Yalburt, Köylütolu, Eflatunpınar, Fasıllar ve Emirgazi) ile çizilmiş olabileceğine de değinmiştir. Yakar 2014, 504.

22 Bahar vd. 1996, 52; Melchert 2007, 507; Yakar 2014, 504.

23 Çalışmamızda Tarhuntašša'nın merkezi ve coğrafi sınır tartışmalarına fazla girmeyerek, belirtilen coğrafi sınırların içinde ve yakınında bulunan kutsal mekânlar üzerinde durulacaktır.

24 Hititler yağışın olmadığı kıtlık dönemlerinde Nil Deltası ve Doğu Akdeniz bölgelerinden tahıl almışlardır. Mısır kralı II. Ramses ile III. Hattušili-Puduhepa'nın göndermiş oldukları mektuplarda, Hititlerin istedikleri tahıldan söz edilmektedir. Ayrıca Kapsos'ta bulunan bir stel yazıtındaki III. Hattušili'ye atfedilen *"…Ülkemiz harap haldedir. Beyimiz Tešup bize kızmıştır. Gök bir damla olsun yağmur akıtmamaktadır…"* ifadesi mevcuttur. Ünal 2005, 54.

25 IV. Tuthalia döneminde büyük bir kuraklığın yaşandığı, dendokronoloji (ağaç halkaları ile tarihlendirme) uzmanı Peter Kuniholm tarafından da belirtilmiştir. Bahar 2010, 59.

III. KÖYLÜTOLU SU KAYNAĞI

Konya ilinin Ilgın ve Kadınhanı ilçeleri arasında bulunan (Hrt. 1) Köylütolu, Hitit su kültü açısından önemini, baraj yapısı olduğu düşünülen[26] bir setten ve bölgede bulunan, Köylütolu Yazıtı[27]'nın bulunduğu yere oldukça yakın bir konumda yer alan su kaynağından[28] almaktadır.

Hitit kralı IV. Tuthalia ile Kurunta arasında yapılan anlaşmada Arimatta Şehri'nin *^{D}KASKAL.KUR*'u[29] ifadesi geçmektedir. Bu terimi Hititler, kutsal olarak kabul ettikleri düdenler için kullanmışlardır. Köylütolu Yazıtının da bölgede bulunan düden (tanrısı) için yaptırıldığı ve dolayısıyla Hitit metinlerinde geçen Arimatta'nın Köylütolu olabileceği görüşü ortaya atılmıştır[30].

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hititler su kaynakları ve nehirleri kutsal bir mekân/tanrı olarak görmüşler ve birçok ritüellerini bu mekânlarda yapmışlardır. Hitit metinlerinde geçen Arimatta Şehri'nin *^{D}KASKAL.KUR*.'u ifadesi açık bir şekilde burada bir düden tanrısının bulunduğunu, bölgede yer aldığı düşünülen Hitit barajının da bölgede Hitit su kültü inancının var olabileceğini göstermektedir[31]. Bu bilgilerden hareketle, bölgenin Hitit su kültü açısından kutsal bir yer olduğunu düşünmekteyiz.

IV. YALBURT HİTİT HAVUZU

Yalburt, Konya-Akşehir karayolunun 16 km. kuzeyinde, Ilgın'ın kuzeydoğusunda Konya'nın ise 60 km. kuzeybatısında bulunan bölgede yer almaktadır (Hrt. 1). Bu bölgenin Hitit Ülkesi ile Arzawa arasında bulunduğu bilinmektedir[32].

---

26 Yaklaşık olarak 1 km. uzunluğunda ve 50 m. yüksekliğe sahip olan bu setin, genellikle araştırmacılar tarafından Hitit Barajı olduğu kabul edildiği belirtilerek; kuru bir vadide bulunmasından dolayı, bir baraj yapısı olması konusunda şüpheyle yaklaşılması gerektiği de vurgulanmıştır. Bahar 2010, 59. Ayrıca Köylütolu barajında yapılan araştırmalarda, barajın bir obruk üzerinde kurulduğunu ancak büyük ihtimalle hiç kullanılmamış olabileceği de belirtilmiştir. Harmanşah-Johnson 2013, 76.

27 Yazıt genel anlamda Titarma/Attarima kentine olan saldırıyı önleyici/uyarıcı bir yazıt olarak bilinmektedir. Yazıtın transkripsiyonu için bkz. Masson 1980.; Woudhuizen 1995, 164-167. Yazıtın kim tarafından yaptırıldığı konusunda ise çeşitli öneriler bulunmaktadır. Bu öneriler, II. Muwattali: Garstang 1944, 28; IV. Tuthalia: Laroche 1958, 47; Hawkins 1997, 20; Masson 1980, 111. Kurunta: Bahar vd. 1996, 53, 54; Karauğuz 2005, 143.

28 1994-1995 yılları arasında Konya ve çevresinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında, Köylütolu Yazıtının bulunduğu alanda, su kaynağının varlığı görülmüştür. Bahar vd. 1996, 52. Bölgede ayrıca daha başka su kaynaklarına da rastlandığı, bunlardan Ören Çeşmesi'nin, 4-5 köye yetecek büyüklükte bir su kaynağı olduğu da belirtilmiştir. Harmanşah-Johnson 2012, 344, 345.

29 "*Önceden Pitašša toprakları yönünde sınır Nahhanta şehriydi. Babam sınırı geri çekti ve babamın antlaşma tabletinde sınır, Arimatta şehri ^{D}KASKAL.KUR'u oldu.*" Beckman 1996, 109. ^{D}KASKAL.KUR.'un Luwi dilindeki karşılığı *DEUS.VIA+TERRA*'dır. Bu terim "*Dünya'nın kutsal yolu*" anlamına gelmektedir. Hawkins 1998, 76.

30 Bahar vd. 1996, 52; Bölgede yapılan araştırmalarda çok sayıda M. Ö. II. binyıl yerleşmesi görülmektedir. Bahar 2005, 95; Bu yerleşim için ayrıca Karacadağ'da önerilmiştir. Garstang 1944, 30; Garstang-Gurney 1959, 70. Ayrıca Yakar Arimatta'yı Eflatunpınar ile eşitleyerek Arimatta'nın *^{D}KASKAL.KUR*'unu Eflatunpınar havuzu için kullanmaktadır. Yakar 2014, 504. Arimatta"nın geçtiği metin yerleri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 32; Del Monte 1992, 10.

31 Murat 2012, 141.

32 Bahar vd. 1996, 41; Bahar 2005, 95. Ayrıca bölge, Hitit döneminde Ikonia olarak bilinen Konya'yı ve verimli Konya ovasını batıya bağlayan en önemli yol üzerinde bulunmaktadır. Harmanşah-Johnson 2013, 74.

Bölgede, yazıtlarından[33] anlaşıldığı üzere Hitit kralı IV. Tuthalia tarafından yaptırıldığı bilinen bir Hitit havuzu bulunmaktadır (Res. 1). Hitit döneminde bu havuzun, 12.7x8.3 m. büyüklüğünde olduğu ve 22 tane hiyeroglif yazıtlı taş bloktan oluştuğu düşünülmektedir[34]. Yalburt civarında yapılan yüzey araştırmaları, bölgenin M. Ö. II. binyılda önemli ölçüde yerleşime sahne olduğunu göstermiştir[35].

Yalburt Havuzu'nun ebatlarının küçük olması, havuzun tarım için su biriktirme amacıyla değil de tanrılara ritüel gerçekleştirmek amacıyla yapıldığını düşündürebilir. Ayrıca Eliade tarafından belirtilen kutsal bir mekânın özelliklerinin sonraki dönemlerde devam ettiği düşüncesinden[36] hareketle, M. Ö. I. binyılda da kutsal alan olma özelliği gösteren Yalburt Havuzu'nun, Hititlerin önemli bir su kültü mekânı olduğu ve burada su kültü ritüellerinin gerçekleştirilmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

V. KALETEPE HAVUZU

Kaletepe, Ilgın ilçesinin Kaleköy, Zaferiye ve Karaköy köyleri arasında yer almaktadır (Hrt. 1). Burada yapılan araştırmalarda, Kaletepe'nin doğu yamacından ovaya doğru akan su yatağı üzerine inşa edilmiş olan 3x3 m. boyutlarında bir oda mekânı ile bunun doğusunda bir taş platformun varlığı tespit edilmiştir. Bu odanın batı duvarında, iki taş sırası boyunca yükselen bir nişe sahip olduğu da görülmüştür. Konumu ve mimarisi göz önüne alınarak bu yapının küçük bir kutsal havuz olabileceği ve bu havuzun Geç Tunç Çağı veya Demir Çağı'na tarihlendirilebileceği belirtilmiştir[37].

Kaletepe'de yer alan bu havuzun, kale yerleşiminin su ihtiyacını karşılamak için yapılmış olabileceğini göz önüne almaktayız. Ancak yapıdaki nişin, buraya su kültü ritüelleri sırasında sunuları koyabilmek amacıyla yapılmış olabileceğini, buna bağlı olarak gerek Hitit döneminde gerekse de Hitit sonrası dönemde, burada ritüellerin gerçekleştirilmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

---

33 Havuzda bulunan hiyeroglif yazıtlarda, IV. Tuthalia'nın güneybatı Anadolu üzerine yapmış olduğu ve başarıyla sonuçlanan askeri seferlerinden bahsedilmiştir. Yazıtların transkripsiyon ve tercümesi için bkz. Hawkins 1995, 66-71;

34 Ayrıca bu havuz, Roma döneminde 5x4 m'ye küçültülerek yeniden kullanılmıştır. Özgüç 1998, XVI (giriş).

35 Bölgede, Eldeşhöyük, Kaleköy-Eskiköy, Mahmuthisarı Şarampoltepe gibi M.Ö. II. binyıl yerleşimleri görülmektedir. Bahar vd. 1996, 95, 96.

36 "*Kutsal olmayan dış dünyadan ayrılmış mekânlar, bu özelliklerini çok zor yitirirler. Bir toplumdan diğerine, bir inançtan başka bir inanca aktarılırlar.*" Eliade 2003, 356.

37 Bu odanın bulunduğu Kaletepe'de yapılan araştırmalarda, Kaletepe'de bulunan yapıların taş işçiliği ve mimari özelliklerinin, Yalburt Hitit havuzu ile önemli benzerlikler gösterdiği ifade edilerek, Kaletepe'nin Geç Tunç Çağı veya Demir Çağı'nda inşa edilmiş olabileceği, belirtilen yapının da Kaletepe'deki yapılarla çağdaş olma özelliği gösterdiği belirtilmiştir. Harmanşah-Johnson 2012, 344-346.

VI. EFLATUNPINAR HAVUZU

Eflatunpınar Hitit kutsal havuzu, Konya ilinin Beyşehir ilçesinde ve Beyşehir Gölü'nün doğu kıyısında bulunmaktadır (Hrt. 1). Yapay bir kaya kullanılarak yapılmış olan Eflatunpınar anıtı 16 parçadan oluşmaktadır. Anıtın her bir parçasına ayrı figürün işlendiği görülmektedir. En üstte kanatlı güneş kursu görülmekte ve kabartmanın odak noktasını oturur vaziyette resmedilmiş tanrı ve tanrıça çifti[38] oluşturmaktadır. Bu figürlerin yanlarında ve üstlerinde ikişer adet demon bulunmakta ve bu demonlar, tanrı ile tanrıçanın başlarının üzerlerinde bulunan kanatlı güneş kurslarını[39] taşımaktadırlar.

Bilindiği üzere Hititler, su kaynaklarını yeraltı dünyası ile olan bağlantısından dolayı, su kültü ile ilişkili kutsal mekân olarak kabul etmişlerdir. Eflatunpınar anıtının yakınında, yan yana iki adet su kaynağı bulunmaktadır (Res. 2). Anıtın bulunduğu bölgede yapılan araştırmalarda, on iki adet başsız boğa heykeli ve havuzun dibinde pişmiş topraktan yapılan adak tabakçıkları bulunmuştur[40]. Ayrıca Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bir metinde, iki su kaynağının tanımlaması yapılmış ve Güneş Tanrıçasının su kaynağının tanımında geçen ifadelerle, Eflatunpınar arasında bağlantı kurulmuştur[41].

Eflatunpınar, Hitit dini hayatında sadece su kültü ile ilişkili kutsal bir bölge olmamıştır. Anıtta bulunan dağ tanrısı tasvirleri, buradaki dağ kültü ile olan ilişkiyi de göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir[42].

Eflatunpınar Anıtı'nın kim tarafından yaptırıldığı konusunda bir kesinlik bulunmamaktadır. Araştırmacılar, II. Muwattali[43], IV. Tuthalia[44],

---

38 Anıtta bulunan tanrıçanın, kimi temsil ettiği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Oturan tanrıçanın, güneş kursunu andıran başlığından dolayı, Güneş Tanrıçası olduğu, yanındaki tanrı figürünün de tanrıçanın eşi olan Fırtına Tanrısı olduğu tahmin edilmektedir. Darga 1992, 186. Haas da tanrıçanın, Güneş tanrıçası olduğu düşüncesine katılmaktadır. Haas 2002, 442. Laroche ise bu tanrıça figürünün, Fırtına Tanrısının eşi DTaru olduğunu düşünmektedir. Laroche 1958, 45.

39 Eflatunpınar anıtındaki tanrı ve tanrıça figürlerinin üzerinde bulunan kanatlı güneş kursunun benzer bir formu Şarkışla tören baltasında görülmektedir. Bu form Hititlerin uygulamış oldukları kanatlı güneş formundan biraz farklı olduğu için karışık form olarak nitelendirilmiştir. Benzer karışık formların, III. Hattušili'nin, Mısır'da bulunan Tanis ve Abu Simbel'deki uzun cübbeli konik başlıklı tasvirlerinde de görüldüğü belirtilmiştir. Ensert 2005, 35.

40 Kutlu 2002, 493.

41 "*Güneş tanrıçasının bir kaynağı fışkırmaktaydı ve şimdi (nasıl yapılmış?) aşağısı (ve) yukarısı taştan yapılmış… kaplı … onu leopar koruyor. Suyu {}bir havuz (dan) akıyor. Çakıl taşları büyük kral Labarnayı korusun. Ve o güneş tanrıçasının demiri olsun.*" Haas 2002, 442. Eflatunpınar Hitit havuzu çevresinde bulunan Leopar heykelleri ve Güneş Tanrıçası tasviri ile metinde geçen Güneş Tanrıçası ve leopar ifadelerinden hareketle, Eflatunpınar Hitit havuzu ile bağlantı kurulmuştur.

42 Hitit toplumunda, insanlar için yaşamsal öneme sahip olan yağmurların, dağlardan gelen bulutlar tarafından getirildiği düşüncesi bulunmaktadır. Ökse 2011, 236.

43 Eflatunpınar Anıtı'nın, Kadeş Savaşı öncesinde başkentin Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşındığı dönemde yaptırılmıştır. Garstang 1944, 28.

44 Laroche 1958, 47. Eflatunpınar'a yaklaşık 60 km. uzaklıkta bulunan Yalburt Hitit havuzunun IV. Tuthalia tarafından yaptırılmasına dayanılarak, Eflatunpınar'ın da IV. Tuthalia tarafından yaptırılmış olabileceği belirtilmiştir. Darga 1992, 186; Mellink'e göre Yalburt Hitit Havuzu'ndaki yazıtların IV. Tuthalia'ya ait olmasından hareketle Eflatunpınar Anıtı'nın da bu kral tarafından yaptırılmış olabileceği belirtilmiştir. Mellink 1972, 171.

Kurunta[45], Arzawa veya Mira-Kuwalia kralları[46] ve genel bir tarihleme olarak M. Ö. XIII. yy'ın son dönemi[47] önerilerinde bulunmuşlardır.

Daha önce de belirtildiği üzere su kaynaklarını, su kültüyle ilişkili kutsal bir mekân olarak gören Hititlerin, havuzda bulunan adak tabakçıklarından hareketle, burada su kültü ritüellerini gerçekleştirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla burasının, su kültünün yoğun bir şekilde görüldüğü, dağ kültünün de etkilerinin bulunduğu kutsal bir alan olma özelliği taşıdığını düşünmekteyiz.

VII. İVRİZ SU KAYNAĞI VE İVRİZ ÇAYI

İvriz su kaynağı ve çayı, Konya ilinin Halkapınar ilçesindeki İvriz Köyü'nde bulunmaktadır (Hrt. 1). Bölgede toplam üç adet kabartma bulunmaktadır. Birinci kabartmada bulunan tasvirler ve yazıttan[48] anlaşıldığına göre; Tuwanuwa kralı Warpalawaš'ın, bölgenin en önemli tanrılarından biri olan Fırtına Tanrısı Tarhunt'a[49] tapınım sahnesi işlenmiştir.

Kabartmadaki sahnede, Fırtına Tanrısı Tarhunt, sağ eliyle üzüm salkımlarını, sol eliyle de ayaklarına kadar inen başak demetini tutmaktadır[50]. Kabartmanın yapıldığı kayalık, İvriz Çayı'nın hemen yanındadır (Res. 3). İvriz Çayı günümüzde olduğu gibi Hitit döneminde de bölgenin tarım hayatında oldukça önemli bir konumda olmuştur.

İkinci kabartma, Ambarderesi adı verilen bölgede bulunan kayalıklar üzerinde yer almaktadır. Bu kabartma, İvriz kabartmasının küçük boyuttaki kopyası gibidir ve üzerinde İvriz kabartmasındaki gibi yazıt bulunmamaktadır. Bölgede bulunan üçüncü kabartma ise, İvriz kabartmasına 25-30 m. mesafede yer almaktadır. Bu kabartmanın

---

45 Hattuša-Tarhuntašša arasındaki iktidar mücadeleleri sırasında yapıldığı ve bu mücadeleden dolayı bitirilememiştir. Bahar 1996 vd., 53. Karauğuz 2005, 121.

46 Eflatunpınar Anıtı'nın, Arzawa veya Mira-Kuwalia'nın son kralları tarafından yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Mellaart 1962, 117.

47 Naumann 1974, 474. Ayrıca Naumann, Eflatunpınar anıtındaki su toplama havuzunun, Hitit döneminden sonra yapılmış olabileceğini de belirtmiştir. Naumann 2007, 204.

48 Kabartmada tasvir edilen tanrının başı üzerinde, "*Bu, Warpalawaš'ın büyük Tarhunt'udur, Onun için uzun SAHANA(?) etsin, Bu kahraman kral Warpalawaš'ın görüntüsüdür, Bunu oyan Warpalawaš'ın sevdiği Tiyamatru*" yazmaktadır. Hawkins 2000, 516, 517. Yazıttaki bilgilerden hareketle bu anıt genel olarak M. Ö. 8. yy'a tarihlendirilmektedir. Kabartmada, Arami ve Frig etkileri de bulunmaktadır. Bu konu hakkında hakkında detaylı bilgi için bkz. Bahar 1999, 13, 14; Kurt 2007, 48, 49. Bunun yanında İvriz kabartmasının, Tigris Tunnel anıtı olarak bilinen, Birklin Çayı yakınlarında çoklu mağara ağzına işlenmiş Assur kralları I. Tiglath-Pilaser ve III. Salmanaser'in resmedildiği anıt ile benzerliği de bulunmaktadır. Bu benzerlik için bkz. Harmanşah 2007.

49 Tanrı'nın elinde bulunan asma ve buğday tasvirlerinden dolayı, tanrının koruyucu kimliğinin, Fırtına Tanrısı Tarhunt'tan, Üzüm Bağının Tanrısı Tarhunt'a dönüştüğü belirtilmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Tiryaki 2013, 43.

50 Tarım ile uğraşan eskiçağ toplumlarının birçoğunda, tarımdan elde edilen ilk ürünler kutsal özellik kazanarak tanrılar için saklanmış veya çeşitli ritüellerle onlara sunulmuştur. Eliade 2003, 76. İvriz kabartmasında tasvir edilen bu sahnenin de benzer bir ritüelin resmedilmiş hali olduğu düşünülebilir.

bulunduğu kayalıklardan su çıktığı[51] ifade edilerek, burada bir su kaynağının varlığı belirtilmiştir.

Üçüncü kabartmada, pantolon şeklinde kıyafeti bulunan insan figürü, sağ eli serbest, sol eli ile boynuzundan tuttuğu hayvan figürü ile birlikte, büyük kısmı tahrip olmuş, tunik şeklinde kıyafeti olduğu görülen figüre doğru yürür şeklinde tasvir edilmiştir[52].

İvriz su kaynakları ve İvriz Çayı'nın bulunduğu bölgede yer alan ve Demir Çağı'na tarihlendirilen kabartmalarda tarımsal ürünlerin tasvir edilmesi, bölgenin Hitit su kültü ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Hititler dini hayatlarında, kendileri için yaşamsal öneme sahip olan birçok nehir ve su kaynağına kutsallık atfetmişlerdir. Bu doğrultuda, bölge tarımı için oldukça önemli bir konumda olan su kaynağı ve İvriz Çayı'nın, Demir Çağı'ndan önce de Hititler tarafından kutsal bir yer olarak görüldüğü[53] ve burasının kutsal olma özelliğini Demir Çağı'nda da devam ettirdiğini düşünmekteyiz.

VIII. HATIP SU KAYNAKLARI

Hatıp mevkii Konya ilinin yaklaşık 16 km. güneyinde yer almaktadır (Hrt. 1). Bölgede yapılan araştırmalarda, su kaynağının 5 m. kadar üzerine işlenmiş olan kabartma bulunmuştur[54]. Bu kabartmanın Hitit krallarından Kurunta tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir[55].

Kabartmanın bulunduğu kayalıkta toplam üç adet su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynakların, bölge için oldukça önemli olduğu ve bu anıtın bir su anıtı niteliği taşıdığı belirtilmiştir[56].

Burada bulunan su kaynaklarının bölge için yaşamsal öneme sahip olması ve su kaynağı üzerine yapılmış olan, tanrısal tasvirlere sahip olan Kurunta kabartmasından dolayı, burasının Hitit dini inanç sistemindeki su kültü mekânlarından biri olduğunu düşünmekteyiz.

---

51 Kayalıklardan çıkan suyun, meyve bahçeleri ve ovaya su sağladığı belirtilmiştir. Ökse 2011, 227.

52 Ayrıca buradaki tasvirin, Akkad dönemi mühürlerinde, Eski Babil dönemi levhalarında ve Persepolis de bulunan kabartmalarda benzerleri bulunmaktadır. Bier 1976, 117-120.

53 Bu mekânın Hitit İmparatorluk Dönemi'nden kalan önemli bir kült merkezi/dini miras olduğu belirtilmiştir. Şanlıoğlu vd. 2003, 148, 149.

54 Kabartma hiyeroglif bir yazıt ve bir insan figüründen oluşmaktadır. İnsan figürü sola doğru adımını atmış vaziyette, üç boynuzlu bir başlık kısa bir elbisesiyle sol eli ileri doğru uzanarak bir mızrak ve sağ eli göğsüne doğru kıvrılmış bir yay tutar şeklinde tasvir edilmiştir. Kabartmada bulunan yazıt ise *"Kahraman, Büyük Kral [Mu]wattalli'nin oğlu, [kahraman], Büyük Kral, Kurunta"* olarak okunmuştur. Kabartma hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Bahar vd. 1996, 42-45; Dinçol 1998, 160-162.

55 Kurunta öldükten sonra onun kültü için kabartmayı yaptıracak bir halefinin bulunmadığı, bu yüzden, kabartmanın Kurunta'nın sağlığında, kendisi tarafından yaptırıldığı ve ölmeden önce kendi kültünü oluşturarak kendisini tanrılaştırdığı düşünülmektedir. Bahar vd. 1996, 43; Ensert 2006, 91.

56 Bölgenin en önemli yerleşimlerinden biri olan Karahöyük, Hatıp su kaynaklarına 6 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Hatıp'taki su kaynaklarının, M. Ö. II. binyılda Karahöyük başta olmak üzere, bölgenin su ihtiyacını karşılamıştır. Bahar vd. 1996, 44, 45.

XIX. HULANA IRMAĞI

Hulana Irmağı'nın lokalizasyonu günümüzde tam olarak yapılamamaktadır[57]. KUB 58. 15 numaralı metinde, kaynağının Huwatnuwanda Dağı[58] olduğu belirtilen Hulana Irmağı vadisine gidilerek, ırmağın kenarında gerçekleştirilen ritüel sırasında Kuššara Kralı'nın elbisesinin bir yerlere bağlandığı anlatılmaktadır[59]. Benzer bir ritüel de KBo 5.2[60] numaralı metnin 58-60. satırlarında görülmektedir. Her iki metinde de elbiselerin bir ritüel objesi olmasından dolayı, bu ritüeller arasında benzerlik ilişkisinin olabileceğini düşünmekteyiz.

Metinde geçen Huwatnuwanda Dağı ile ilgili yapılan lokalizasyon önerilerine göre Tarhuntašša'da veya burasının oldukça yakınında yer alabileceği görülmektedir. KUB 58. 15 numaralı metinden de öğrendiğimiz üzere, Hulana Irmağı, dini ritüellerin gerçekleştirildiği bir mekân olmuştur. Dolayısıyla Hitit metinlerinde geçen bu ırmağın, Hititlerin su kültü inancında kutsal bir ırmak olduğunu düşünmekteyiz.

X. HULAİA IRMAĞI

Hulaia Irmağı'nın lokalizasyonu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu ırmağın lokalizasyonu konusunda yapılan teklifler Çarşamba Çayı[61] ve Göksu Irmağı[62] (Hrt. 1) üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Hulaia Irmağı, dini hayattaki önemini, tanrı statüsünde olmasından almaktadır. CTH 381[63] numaralı metinde, diğer tanrılarla birlikte Hulaia Irmağı'nın adı da tanrısal varlıklar arasında geçmektedir.

Lokalizasyon önerilerine göre Göksu Irmağı olabileceği düşüncesine katıldığımız Hulaia Irmağı'nın, II. Muwattali'nin dua metninde de gördüğümüz üzere, Hitit dini inanç sisteminde tanrısal bir varlık olarak

---

57 Hulana Irmağı'nın lokalizasyonu konusunda araştırmacılar, Çarşamba Çayı, Zamantı Su, Kebirmir Suyu, Yeşilırmak, Göksu, Tarsus Irmağı tekliflerinde bulunmuşlardır. Hulana Irmağı'nın geçtiği Hitit metinleri ve yapılan lokalizasyon önerileri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 529, 530.

58 Günümüzde lokalizasyonu tam olarak yapılamayan bu dağın, Erciyes Dağı olabileceği önerilmiştir. Forrer 1926, 25. Huwatnuvanda Dağı'nın, Hulaia Nehri Ülkesi, Pitašša ve Ušša ile sınır olduğuna değinilerek bu dağın, Bozdağ olabileceği belirtilmiştir. Garstang 1944, 28, 29; Garstang-Gurney 1959, 73; Ünal da Bozdağ önerisine katılmaktadır. Ünal 2003, 71. Ayrıca bu dağın, Sultan Dağları'na lokalize edilebileceği önerisinde bulunulmuştur. Barjamoviç 2011, 371. Huwatnuvanda Dağı'nın geçtiği metin yerleri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 114; Del Monte 1992, 40.

59 Metinde gerçekleştirilen ritüelde, Kuššara Kralı'nın, Huwatnuwanda Dağı'nın ve Hulana Irmağı ilişkisinin ne olduğunun tam olarak bilinmediği de belirtilmiştir. Ünal 2003, 71, 72.

60 "*Ve gösterişli kıyafetleri fırlatır ve kutsal su ile yıkar. Gösterişli kıyafetleri ise rahip alır.*" Ritüelin devamında ritüeldeki kurban sahibinin üzerindeki eşyaları çıkartarak kutsal suda yıkanmıştır. Murat 2012, 129.

61 Garstang 1944, 22. Hulaia Irmağı'nın geçtiği metin yerleri ve yapılan lokalizasyon teklifleri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 529; Del Monte 1992, 40, 41.

62 Mellink 1991, 167. 1914 yılında Çarşamba Çayı'na, Beyşehir'den gelen bir kanalın eklendiği, eklenen bu kanalın Hitit dönemi lokalizasyon çalışmalarında yanıltıcı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Çarşamba Çayı'nın Akdeniz'den Orta Anadolu'ya kadar isim verebilecek (Hulaia Nehri Memleketi) bir akarsu olmadığı, bölgedeki en önemli akarsu olan Göksu Nehri'nin buna daha müsait olduğu da ifade edilmiştir. Bahar vd. 1996, 50. Biz de bu bilgilerden hareketle, Hulaia Irmağı'nın Göksu olabileceği görüşüne katılmaktayız.

63 Ušša'nın Fırtına Tanrısı, Paršahunta'nın Fırtına Tanrısı, Huwalanuwanda Dağı, Hulaia Irmağı, tanrılar, tanrıçalar, Aşağı Ülke'nin dağları ve ırmakları. Singer 2002, 90.

görüldüğünü, dolayısıyla da burasının kutsal olma özelliğini taşıdığını düşünmekteyiz.

XI. KARADAĞ-BAŞDAĞ TEPESİ HAVUZU

Karadağ, Konya ilinin güneyinde Karaman ilinin ise kuzeyinde yer almaktadır. Birçok tepeden oluşan Karadağ'da değişik dönemlere ait kalıntılar yer almaktadır. Bu kalıntılardan bazıları Hitit dönemine aittir[64].

Hitit kralı IV. Tuthalia ile Kurunta arasında yapılan antlaşmada (Bronz Tablet), Šarlaimi Dağı'nda bulunan su kaynağı havuzundan bahsedilmektedir[65]. Kutsal havuzun bulunduğu dağ olan Šarlaimi Dağı'nın lokalizasyonu günümüzde tam olarak yapılamamıştır[66].

Bu dağın lokalizasyonu için yapılan tekliflerden birisi olan Karadağ'ın, Başdağ adı verilen tepesindeki iki zirve arasında, genellikle Hellenistik ve Roma dönemine tarihlendirilen[67], biri elips, diğeri de dikdörtgen şeklinde yan yana olan iki havuz bulunmaktadır[68] (Res. 5). Bu havuzun sularını, yolu bozuk olan su kaynağından aldığı ve bu su kaynağının geç dönemlerde, bölgede bulunan askerlerin ve çevredeki sivil halkın su ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmış olabileceği belirtilmiştir[69].

Hellenistik-Roma dönemlerinde havuz halinde kullanıldığı bilinen bu yapının, Yalburt, Eflatunpınar havuzu gibi Hitit döneminde de (basit bir haliyle) kutsal havuz olduğu düşünülebilir[70]. Šarlaimi Dağı-Karadağ eşitliği teklifini göz önünde bulundurursak, Bronz Tablet'te geçen Šarlaimi Dağı su kaynağı havuzunun, Karadağ-Başdağ'da bulunan bu su havuzunun öncülü olabileceğini, dolayısıyla da burasının, Hititler tarafından su kültü ile ilişkili kutsal bir alan olarak görülebileceğini düşünmekteyiz.

SONUÇ

Hititler tarım için gerekli olan yağmurun ve yaşamlarının sürdürülebilmesi için en önemli ihtiyaçları olan temiz suyun, tanrılar tarafından yeryüzüne gönderildiğini düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda, su

---

64 Karadağ'da bulunan Hitit dönemine ait kalıntılar için bkz. Kurt 2013, 41.

65 Zarwiša kentine doğru Šarlaimi Dağı su kaynağı havuzu sınırdır. Beckman 1996, 110.

66 Šarlaimi Dağı'nın İvriz Dağ, Bolkar Dağları olabileceği teklifleri bulunmaktadır. Yapılan teklifler ve Hitit metinlerinde Šarlaimi'nin geçtiği yerler için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 353; Del Monte 1992, 141. Ayrıca bu dağın Konya Ovasının güneyinde Karaman ilinin kuzeyinde bulunan Karadağ olabileceği belirtilmiştir. Garstang 1944, 29.

67 Karadağ-Başdağ tepesi yapıları üzerine yapılan incelemede, bölgedeki yapıların tarihlendirmesi olarak Hellenistik dönemin ileri sürülebileceği belirtilmiştir. Saner 1999, 351.

68 Elips şeklinde olan havuzun 28.7 m. çapında olduğu bilinmekte ancak derinliği hakkında tam bir bilgi bulunmamaktadır. Dikdörtgen şeklinde olan küçük havuz ise 11.9 m. uzunluğunda, 5.9 m. genişliğinde ve yaklaşık olarak 2.5 m. derinliğinde olduğu tahmin edilmektedir. Havuzda yakın dönemde temizleme çalışması yapılmıştır. Yapılan temizlik çalışmaları için bkz. Özkan 2011, 82-86.

69 Eyice, bu havuzun 4-5. yüzyıla ait olabileceğini de belirtmiştir. Eyice 1971, 78; Eyice 2014, 155, 156.

70 Havuz yapısında görülen düzgün geometrik tasarım ve nitelikli inşaatın, herhangi bir sarnıcın yerine getirebileceği temel su depolama işlevinin ötesinde bir özen taşıdığı da belirtilmiştir. Saner 1999, 348.

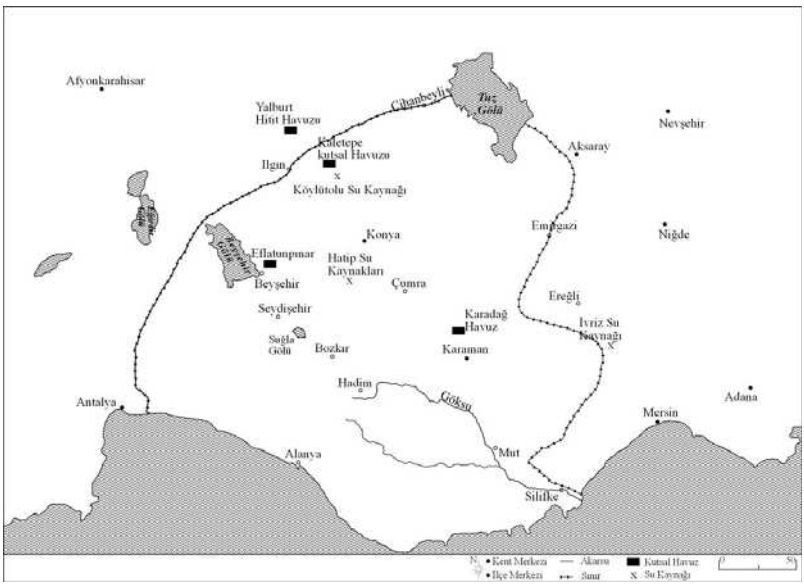
kaynaklarının bulunduğu yerlerde tanrılarına şükranlarını belirtmek ve ritüellerini gerçekleştirebilmek için kutsal mekânlar oluşturmuşlardır.

Hitit döneminde Tarhuntašša olarak adlandırılan bölge, günümüzde olduğu gibi geçmişte de tarımın merkezi konumunda olmuştur. Özellikle kuraklık dönemlerinde, tarımsal-yaşamsal alanda büyük su sıkıntısı çekilmiştir. II. Muwattali veya III. Hattušili döneminde başlayan kuraklıklar nedeniyle, IV. Tuthalia döneminde, bölgede su kültü ile ilgili birçok kutsal mekân inşa edilmiştir.

Hititlerin su kültü ile ilişkili kutsal alanlarına, fazla büyüklüğe sahip olmayan su toplama havuzları, tanrısal tasvirler, tanrıya sunu/şükran sahneleri ve yazıtlar yaptıkları bilinmektedir. Bölgedeki su kültü için yapılan mekânların konumlarına baktığımızda, tarımın yoğun bir şekilde yapıldığı yerler olduğu görülmektedir. Tarhuntašša bölgesinde, Hatıp su kaynaklarının üzerindeki Kurunta kabartması tanrısal bir tasvirdir ve kayalıklardan çıkan sular bölgeye hayat vermektedir. Benzer şekilde Eflatunpınar, Yalburt, Kaletepe havuzları, Hititlerin bölgedeki önemli su kültü alanlarıdır. Eflatunpınar Havuzu ve anıtta bulunan tasvirler, havuzun dini nitelikli bir yapı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yalburt Havuzu, bölgenin içme suyu ihtiyacını karşılamak için, temiz su sağlayan tanrılara, şükranlarını sunmak amacıyla yapılmış olabilir. Benzer bir durumun da Kaletepe Havuzu için geçerli olduğunu düşünebiliriz. Köylütolu yazıtı, Arimatta'nın ^{D}KASKAL.KUR'u için yapılmıştır. Bölgede yer alan baraj, halkın hem temiz içme suyunun hem de tarım için gerekli olan suyun karşılanmasında kullanılmış olabilir. Başdağ'da bulunan havuzlardan dikdörtgen olanın su depolama görevi gördüğü; elips şeklinde olanın ise yapının özelliklerinden dolayı daha farklı amaç taşıdığı söylenebilir. İvriz Çayı ve su kaynağı bölge tarımında oldukça hayati bir rol oynamıştır. Bu kutsal sudan elde edilen tarımsal ürünlerin tanrıya sunuluşu, bir ritüel sahnesi gibi su kaynağının bulunduğu kayalığa Geç Hitit döneminde resmedilmiştir. Hulaia Irmağı'nı tanrısal bir varlık olarak görmüşler, Hulana Irmağı ise; yazılı belgelerden öğrenildiği gibi su kültü ritüellerinin gerçekleştirildiği kutsal bir ırmak olmuştur. Bütün bu bilgilerden hareketle bölgenin, Hitit su kültü inancının oldukça yoğun bir şekilde yaşandığı bir coğrafya olduğu söylenebilir.

Hitit dini inancı ve tarım hayatında oldukça önemli bir konumda olan Tarhuntašša bölgesindeki Hitit su kültü inancı ile ilişkili kutsal mekânların sayısının, yapılacak olan yeni çalışmalarla daha da artabileceğini düşünmekteyiz.

HARİTA VE RESİMLER

Harita 1: Tarhuntašša'nın sınırları ve su kültü mekânları. (Bahar 1996'dan faydalanılmıştır)

Resim 1: Yalburt Havuzu.

Resim 2: Eflatunpınar Su Kaynakları ve Havuzu.

Resim 3: İvriz Kabartması ve İvriz Çayı[71].

71 http://www.hittitemonuments.com/ivriz/ivriz01.jpg.

Resim 4: Hatıp Kayalıkları ve Su kaynakları.

Resim 5: Karadağ-Başdağ (Šarlaimi) Havuz.

KAYNAKÇA

-Alp 1977 : Alp Sedat, "Maşat Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilırmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında", *Belleten*, 164, 1977. 637-646.

-Alp 1995: "Zur Lage der Stadt Tarhuntassa", *Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia*, 1995. 1–11.

-Alparslan 2011 : Alparslan M. Doğan, "Anadolu'nun Kayıp Başkenti: Tarhuntassa", *Aktüel Arkeoloji*, 21, 2011. 46-57.

-Bahar vd. 1996: Bahar Hasan-Güngör Karauğuz-Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları I*, İstanbul 1996.

-Bahar 1999 : Bahar Hasan, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1999.

-Bahar 2005 : Bahar Hasan, "Tarhuntaşşa Araştırmaları 1994-2002", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 2005. 83-118.

-Bahar 2010 : Bahar Hasan, "Uygarlıkların Kaynağı Su", *Su Medeniyeti Sempozyumu*, 2010. 42-69.

-Beckman 1996: Beckman Gary, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996.

-Bier 1976: Bier Lionel, "A Second Hittite Relief at Ivriz", *Journal of Near Eastern Studies*, 35, 2, 1976. 115-126.

-Collins 2005: Collins Billie Jean, "Necromancy, Fertility and the Dark Earth: The Use of Ritual Pits in Hittite Cult", *Magic and Ritual in the Ancient World*. Ed. Paul Mirecki and Marvin Meyer, Brill, 2002. 224-244.

-Collins 2007 : Collins, Billie Jean, *The Hittites and Their World*, SBL, Atlanta 2007.

-Darga 1992 : Darga Muhibbe, *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1992.

-Del Monte-Tischler 1978 Giuseppe F. Del Monte-Johann Tischler, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI*, Wiesbaden 1978.

-Del Monte 1992 Giuseppe F. Del Monte, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI/2*, Wiesbaden 1992.

-Elliade 2003 : Elliade Mircae, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, 2003.

-Ensert 2005 : Ensert H. Kübra, "M.Ö. İkinci Binde "Kanatlı Güneş Kursu" İle Taçlandırılmış Anadolulu Hitit Figürleri", *Anatolia*, 28, 2005. 25-47.

-Ensert 2006 : Ensert H. Kübra, "RS 17.159 Nolu IV. Tuthaliya'nın Mühür Baskısındaki Küçük Tanrı Figürü II. Murşili midir?", *Anatolia* 30, 2006. 83-92.

-Eyice 1971: Eyice Semavi, *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

-Eyice 2014: Eyice Semavi, *Binbirkilise Karadağ*, Ed. İlker Mete Mimiroğlu, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

-Forrer 1926: Forrer E., *Forschungen, Erknerbei*, Berlin 1926.

-Garstang 1944: Garstang John, "TheHulaya River Land and Dadassas, a Curicial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*, 3, 1, 1944. 14-37.

-Garstan-Gurney 1959 Garstang John, O. R. Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London 1959.

-Gavaz 2012: Gavaz Özlem Sir, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

-Haas 2002: Haas Volkert, "Hitit Dini", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*, 2002. 438-442.

-Harmanşah 2007 Harmanşah Ömür, "Source of Tigris: Event, Place and Performance in the Assyrian Land Spaces of the Early Iran Age.", *Archaelogical Dialogues* 14, 2, 2007. 179-204.

-Harmanşah-Johnson 2012 Harmanşah Ömür, Peri Johnson, "Yalburt Yaylası (Ilgın, Konya) Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2010 Sezonu Sonuçları", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 2012. 335-360.

-Harmanşah-Johnson 2013 Harmanşah Ömür, Peri Johnson, "Pınarlar, Mağaralar ve Hitit Anadolu'sunda Kırsal Peyzaj: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi (Ilgın, Konya) 2011 Sezonu Sonuçları", *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 2013. 73-84.

-Hawkins 1995: Hawkins John David, *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (Südburg)*, Wiesbaden 1995.

-Hawkins 1997: Hawkins John David, "A Hieroglyphic Luwian Inscription on a Silver Bowl in the Museum of Anatolian Civilizations, Ankara", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı*, 1997. 7-22.

-Hawkins 1998: Hawkins John David, Hattusa. Home to the Thousand Gods of Hatti, *Capital Cities, Urban Planning and Spiritual Dimensions*, ed. J. G. Westenholz, Jerusalem 1998. 65-81.

-Hawkins 2000: *Inscriptions of the Iron Ages, Corpus of Hieroglyphic Luwian*, I, 2000.

-Hoffner 1998 : Hoffner Harry A, *Hittite Myths*, SBL, Atlanta 1998.

-Karauğuz 2005: Karauğuz Güngör, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M. Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitabevi, 2005.

-Kramer 1963: Kramer Samuel Noah, *The Sumerians Their History, Culture, and Character*, The University of Chicago Press, Chicago 1963.

-Kurt 2007,: Kurt Mehmet, *Yazılı Kaynaklara Göre M. Ö. I. Binde Mezopotamya-Anadolu İlişkileri*, Murat Kitabevi, 2007.

-Kurt 2013: Kurt Mehmet, "Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15, 24, 2013, 39-45.

-Kutlu 2002: Kutlu Emre, "Kaya kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Görsel Sanat: -Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*, 2002. 487-492.

-Laroche 1958: Laroche Emmanuel, "Eflatun Pınar", *Anatolia*, 3, 1958. 43-47.

-Masson 1980: Masson, Emilia, "Les inscriptions louvites hiéroglyphiques de Köylütolu et Beyköy," Kadmos 19 1980. 106-122.

-Melchert 2007: Melchert Craig H., "The Borders of Tarhuntassa Revisited", *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, Ege Yayınları, 2007, 507-514.

-Mellaart 1962: Mellaart James, "The Late Bronze Age Monuments of Eflatunpınar and Fasıllar Near Beyşehir", *Anatolian Studies*, 12, 1962. 111-117.

-Mellink 1972: Mellink M. J., "Archaeology in Asia Minor", *AJA*, 66, 1972,

-Mellink 1991: Mellink Matcheld J., "Anatolian Contacts with Chalcolithic Cyprus," *Symposium of Chalcolithic Cyprus, American School of Research Published*, 1991. 161-175.

-Murat 2012: Murat Leyla, "Hititlerde Su Kültü", *TAD*, 31, 51, 2012. 125-158.

-Nakamura 2002: Makamura M, *Das Hethitische Nuntarriyašha- Fest*, Oosten 2002.

-Naumann 1974: Naumann Rudolf, "Einige Beabachtungen in Eflatun-Pınar", *Arif Müfit Mansel'e Armağan*, II, 1974. 467-474.

-Naumann 2007: Naumann Rudolf, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Türkçeye Çeviren: Beral Madra, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

-Ökse 2011: Ökse A. Tuba, "Open Air Sancturies of the Hittites", *Insights Into Hittite History and Archaelogy*, Ed. Hermann Genz-Dirk Paul Mielke, 2011.

-Özkan 2011: Özkan Nurettin, "Karaman Müzesi Kurtarma Kazısı, Temizlik ve Küçük Onarım Çalışmaları", *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildirileri*, 2011. 79-96.

-Saner 1999: Saner Turgut, "KaramanBaşdağ'da Hellenistik (?) Yapı Grubu", *OLBA II, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, Mersin 1999, 345-355.

-Singer 2002: Singer Itamar, *Hittite Prayers*, ed. Harry A. Hoffner Jr., *SBL*, Atlanta 2002.

-Singer 2006 : Singer Itamar, "The Failed Reforms of Akhenaten and Muwatalli", *BMSAES*, 6, 2006. 37-58.

-Şanlıoğlu vd. 2013 Şanlıoğlu İsmail-Mustafa Zeybek-Güngör Karauğuz, "Protogrammetic Survey and 3D Modelling of Ivriz Rock Relief in Late Hittite Era" *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, XIII, 2, 2013, 147-157.

-Tiryaki 2013: Tiryaki S. Gökhan, "Yeni Hitit Sanatı Üzerine İkonografik Araştırmalar (1): Üzüm Salkımı ve/veya Başak Filiz Taşıyanlar, *CEDRUS*, I, 2013, 33-53.

-Tosun-Yalvaç 2002 Tosun Mebrure-Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu 2002.

-Ünal 2002: Ünal Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

-Ünal 2003: Ünal Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

-Ünal 2005: Ünal Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu 3*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

-Van Den Hout 1998 Hout van Den Theo, *The Purity of Kingship: an Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tuthaliya IV*, Brill, 1998.

-Woudhuizen 1995 Woudhuizen Fred C., "Luwian Hieroglyphic Monumental Rocak and Stone Inscriptions from the Hittite Empire Period", *Talanta*, XVI-XVII, 1994-1995, 153-217.

-Yakar 2014: Yakar Jak, "The Archaeology and Political Geography of the Lower Land in the Last Century of the Hittite Empire", *Anadolu Kültürlerine Bir Bakış Armağan Erkanal'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2014, 501-510.